

SZABÓ RÓBERT

Politikai harcok, nemzetgyűlési választás Kiskunhalason 1945–1947

A második világháború végére Magyarország a békekötésig elveszette szuverenitását, az 1944 decemberében kötött fegyverszüneti egyezmény után az antifasiszta koalíciót képviselő, orosz elnökségű Szövetséges Ellenőrző Bizottság fennhatósága alá helyezték. A magyar államiság korlátozott volta mellett működött az Ideiglenes Nemzeti Kormány, ülésezett az Ideiglenes Nemzetgyűlés. Megkezdődött a helyi közigazgatás újjáépítése, megjelentek a korábban betiltott politikai pártok, legális politikai erő lett a Magyar Kommunista Párt. A helyi nemzeti bizottságok részben spontán szerveződő többpárti képviselőket tömörítettek, néphatalmi szervként funkcionáltak.

Ezek a folyamatok Kiskunhalason 1944. október 23. után játszódtak le. A városi tanács 1944. október 30-án összeült, abban a birtokos parasztság képviselőjét felvállaló Független Kiszgazdapárt képviselőjében Ván Benjámint református lelkész és Borbás Imre ügyvéd, a városi rendőrség ideiglenes parancsnoka mellett a Szociáldemokrata Párt helyi vezetője, az agrárszocialista Bundzsák István foglalt helyet.¹

Az MKP helyi szervezetének 1944. november elsejei megalakulása után Fazekas István korábbi asztalos, megválasztott titkár jelölésével a testület november 3-án kibővült. Az 1944. december 6-án megjelent *Halasi Hírek* a három párt közös lapjaként indult. Még működött a városi tanács, december 12-én megalakult a nemzeti (függetlenségi) bizottság, amelynek a koalícióra kényszerült pártok mellett a szakszervezetek és a gazdasági érdekképviseletek küldöttei is tagjai lettek. Tulajdonképpen ők jelölték a december 18-i népgyűlésen a várost képviselő küldötteket (Dobó Istvánt és Macskási Józsefet az MKP, Bundzsák Istvánt az SZDP, Borbás Imrét a Kiszgazdapárt képviselőjében) az 1944. december 21-én összeülő Ideiglenes Nemzetgyűlésbe.²

A nemzeti bizottság és a városi tanács 1945. január és április között több alkalommal átalakult, a pártok közötti megosztás aránya nem változott. 1945. április 15-én új politikai erő jelentkezett a színtéren, megalakult a Nemzeti Parasztpárt helyi szervezete (elnöke Csontos Jenő).

1945 derekán a kiskunhalasi közéletben a pártok közötti látszólagos harmónia és együttműködés megbomlott. Ennek több oka volt. Már a földosztás megítélésében és végrehajtásában is ellentét volt a törvények betartásához ragaszkodó Nagy Szeder István, a kiszgazdák választmányi tagja és intézőbizottsági elnöke, a földosztó iroda vezetője és az MKP helyi vezetői között, akik közül többen bátorították a földosztási rendelet kijátszóit, eltűrték a rendelet hatálya alá nem eső birtokok igénybevételét. (A konfliktus a mérnök 8–10 napos elzárásával zárult.)³ A földosztás ténye a kiszgazdapárt bázisához tartozó birtokos parasztságot erősítette, az egyéni tulajdonosi kör bővülése az addig földnélkülieknek számító, nem csak halasi illetőségűek birtokszerzésével is járt, akik tulajdonszerzésük tényét az MKP politikájának tulajdonították és a párt helyi szimpatizánsai sorát erősítették.⁴

A pártok közötti együttműködés Kiskunhalason 1945 áprilisában zátonyra futott. A kiszgazdapárt, amely a legnagyobb támogatói háttérrel és legtöbb bejegyzett párttaggal rendelkezett, a városi képviselőtestület 1945. április 4-i ülésén a párt valós számarányára hivatkozva elfogadhatatlannak tartotta a számára teljesen hátrányos, a többi párt által elfogadott képviselőtestületi összetételt, amely a politikai pártok befolyását nem tükröző nivellálódásban jutott kifejeződésre.⁵ Álláspontjuk végső kikristályosodásához a kiszgazda pártvezetésben a később végbement változások jelentősen hozzájárultak.

Az 1945. május 12-i intézőbizottsági ülés után az elnöki jogkört Nagy Szeder István kezébe került, aki határozott lépéseivel átformálta a halasi kiszgazdák politikai szervezetét. Matematikai alapelveken működő hálózatot hozott létre, amely a közvetlen demokrácia elvén működött.⁶ A működésképtelen szervezetből erős, öntudatos helyi párt jött létre, amely egyre népszerűbb lett; s ereje ismeretében aktívan kívánt beleszólni a város közéletébe.

A döntés nem maradt hosszú távú következmények nélkül a helyi pártok egymás közötti viszonyára. Az április 4-én a kiszgazdapárt nélkül elfogadott elveknek megfelelően összeülő új képviselőtestületbe az FKgP nem küldött jelölteket, s a NPP, MKP, SZDP képviselőit is magában foglaló testület július 14-i felhívására sem változtattak döntésükön. (A nekik járó 16 mandátumot a munkáspártok és a parasztpárt, valamint a szakszervezetek jelöltjei között osztották szét szeptember 1-jén.)⁷

A pártok konfliktusa az 1945. július 21-i nemzeti bizottsági megbeszélésen tovább éleződött; a nemzeti bizottságba delegált munkás- és parasztpárti tagok „reakciós”-nak minősítették, elutasították az FKgP által betervezett Nagy Szeder és Zilah Jánost, megkérdőjelezve delegálási jogosultságukat. Másnap a *Halasi Hírek* kampányba kezdett a halasi kiszgazdaelnök ellen.⁸ A lapban visszatérően megjelentek a Nagy Szederék által tendenciózusnak tartott kiszgazdaellenes cikkek. Az FKgP a közmédiából kiszorítva saját álláspontját nem közölhette, egyéb megszólalásra alig volt lehetősége a nemzetgyűlési választásokat megelőző kampányban. A szüntelen sajtótámadások hatására 1947. február 15-étől a halasi kiszgazdák a *Kalocsai Kis Újság* hetilap kiskunhalasi mellékletében válaszoltak a halasi baloldali pártok vádjaira. A lapot Sisitka József kalocsai kiszgazda nemzetgyűlési képviselő adta ki, a halasi híreket Nagy Szeder István szerkesztette, aki a vitás kérdések tisztázásának egyik előfeltételeként a pártok belső működésének demokratizálását s a vezetők kiválasztásában a halasi kiszgazdáknál meghonosodott demokratikus választási elvek átvételét ajánlotta.⁹

1945 nyarára Magyarországon minden párt fontosnak és szükségesnek érezte a parlamenti választás megrendezését. A belső politikai erőviszonyok tisztázása mellett külpolitikai érdekek is a választás megtartását sürgették. Az angolszászok a diplomáciai kapcsolatok felvételének kérdését a tiszta, demokratikus többpárti választások megtartásával kapcsolták össze, a békekötés előfeltételeként tekintették s ezt az antifasiszta koalíció egységére még ügyelő Szovjetunió akceptálta. A pártok választási kampánya az 1945. október 7-én kiszgazda győzelemmel záruló fővárosi helyhatósági választások után kiéleződött. Bár szovjet nyomásra a pártok a parlamenti szavazás végeredményétől függetlenül a további koalíciós kormányzás folytatásában állapodtak meg, országos szinten éles választási harc bontakozott ki. Az MKP választási programjában további demokratikus reformokat ígért, népjóléti intézkedéseket

sürgetett. Az SZDP „ma a demokráciáért, holnap a szocializmusért” jelszóval a többségi demokrácia megteremtéséért szállt síkra, a parasztpárt a szegény- és kisparaszti érdekek érvényesítéséért korteskedett. A Független Kisgazdapárt a klasszikus nyugati többpárti polgári demokrácia jelszavát hirdette, magántulajdonon alapuló piacgazdaságot, a polgári szabadságjogok tiszteletben tartását ígérte.

A halasi választási kampányban az országos tendenciától eltérően megvalósult a munkáspárti összefogás a kisgazdákkal szemben,¹⁰ főleg a felvázolt „Magyarország híd a Kelet és a Nyugat között” szerep elutasításával kapcsolatban.¹¹ A helyi kortéziában az MKP hamarabb lépett, nagygyűlésükre 1945. október 27-én került sor, a többi helyi párt csak másnap rendezte választási gyűlését. Az MKP választási propagandájában plakátháborút kezdeményezett, a párt érdemének állította be a hadifoglyok hazaengedésének ígérését és a következetes küzdelmét a gazdasági helyreállításért, magának vindikálta a földosztás és az újjáépítés addigi sikereit,¹² ugyanakkor a kisgazdapárt helyi propagandáját nem ismerjük.¹³ A Nemzeti Parasztpárt halasi választási gyűlésén Erdei Ferenc pártjának a munkáspártok iránti elkötelezettségét igyekezett cáfolni.¹⁴

1945. november 4-én, a nemzetgyűlési választásokon pártlistára szavaztak. Ez a korábbi gyakorlattól való eltérés ellenérzést keltett a lokálpatriotizmusukra oly büszke halasiak körében. A pártok listáján bejutásra alkalmas helyen alig szerepelt halasi születésű vagy a városban tevékenykedő személy. A kisgazdák teljes megyei listája nem ismert, a lista 27. helyén szereplő Balla Antal újságíró, a város szülőtte bekerült a törvényhozásba. Ugyanakkor Ván Benjámint a lista 38. helyéről¹⁵ éppen lemaradt a mandátum megszerzéséről.¹⁶ Az MKP megyei lista 6. helyére kerülő Macskási József ismét képviselő lett, Fazekas István városi titkár 30. helyen való szerepeltetése nem eredményezett mandátumot. A szociáldemokraták listáján az 5. hely Bundzsák Istvánnak újfent mandátumot hozott, Maurer Hugó lakatos, városi titkár a 18. helyről nem került be a törvényhozásba. A parasztpárt lista első hét helyén nem szerepelt halasi személy, a PDP listája ez ideig nem került elő.

Kiskunhalas lakossága a Pest–Pilis–Solt–Kiskun és Bács–Bodrog választókerületben voksolt, a 19. 879 kiskunhalasi választójogosult 89, 06 %-a, 17. 704 személy élt szavazati jogával. 102-en dobtak be érvénytelen szavazólapot a választási urnába (0, 58 %), míg 17. 602 választó (99, 42 %) zöme a Független Kisgazdapártot támogatta (11. 004 szavazat, 62, 52 %). Az FKgP kapott abszolút többséget, sőt magasabb fölényrel nyert, mint az országos százalékarányuk volt. A munkáspártok közül az SZDP szerepelt jobban (3. 186 szavazat, 21, 68 %), az MKP a képzeletbeli dobogó harmadik helyére szorult (2. 334 voks, 13, 26 %). Jóval kevesebben támogatták a Nemzeti Parasztpárt listáját (323 szavazat, 1, 84 %), a Polgári Demokrata Pártra másfélszázán sem voksoltak (125 szavazat 0, 71 %).¹⁷

A voksolás eredménye a kiskunhalasi pártok feszült viszonyában nem hozott enyhülést. Ellenkezőleg, tovább mélyült a politikai pártok ellentéte. Az FKgP az eredmények ismeretében 62, 5%-os többségük gyakorlati érvényesítését várta az 1944-es állapotokat tükröző nemzeti bizottságban és főleg a képviselőtestületben, a nemzeti bizottság elnöki tisztsége betöltésében rotációs elven alapuló cserét vagy egy társelnöki rendszer bevezetését ajánlotta.¹⁸ Ennek elfogadásától – kezdetben a helyzet tisztázását tárgyalások útján

kezdeményező, a korábbi kiscgazda sérelmek jóvátételétől sem elzárkózó – SZDP-vezetés tárgyalni sem volt hajlandó. A korábbi kiscgazdaellenes nemzeti bizottsági nyilatkozatok helyesbítését az MKP önkéntes helyreigazítással kívánta rendezni, a kedvező hangulatban elkezdődő gazdasági tárgyalások a kommunista szervezetben végbement vezetőváltások miatt zátonyra futottak. Miközben az FKgP nélkül is működő nemzeti bizottság felemás megbékélési jelzéseket küldött Nagy Szederék felé, ugyanakkor a pártok között együttműködés hiányáért a Kiscgazdapártot vádolta az irányítása alatt lévő közmédiában és hivatalosabb felső fórumokon, őket jelölve meg az együttműködés akadályának. Velük szemben a kiscgazdák hivatalos álláspontja az volt, hogy a nemzeti bizottság döntései nem törvényesek, hiszen azok meghozatalában nem vettek részt, a városban hivatalos képvisellel nem rendelkeztek illetve rendelkezhettek.

A problémák megoldása érdekében 1946. április 17-én a kiscgazda elnök a kommunista irányítás alatt álló Belügyminisztériumhoz fordult, ám érdemi választ nem kapott. A kiskunhalasi pártok közötti viszony rendezetlensége 1946. júniustól kibővült a kommunista párti polgármester és FKgP ellentéppárral, ami a kötelező beszolgáltatások elszámolása illetve a megszállók újabb követelésének teljesítése kapcsán bontakozott ki. Nagy Szeder a korban inkább a kommunistákra jellemző nyomásgyakorlási technikával élve tagságának nagy részét a közellátási hivatalhoz vezetve tüntetést szervezett tiltakozva az ellátási terhek további növelése miatt.¹⁹ A polgármester támogatására a nemzeti bizottság határozatban ítélte el a kiscgazdák felvonulását; a halasi polgármester Zsarnay Kálmán Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegyei – egyébként kiscgazdapárti – főispánhoz írott levelében a város és a megszálló orosz parancsnokság harmonikus viszonyának megmérgezésével és a város érdekeivel ellentétes politizálással vádolta a kiscgazda elnököt. A főispáni közvetítő szerep 1946. augusztus 9-én illetve a későbbiek során is teljesen eredménytelen maradt.²⁰

Kiskunhalas közéletét 1947 első felében is a város lakosságának többségének támogatását élvező FKgP és a nemzeti bizottságot uraló többi párt közötti megoldatlan viszony jellemezte. A polgármester illetve helyettese a Belügyminisztériumba küldött havi „hangulatjelentésben” visszatérő módon, szinte mindig ugyanazon mondatokkal számolt be a feszült közhangulatról, a Kiscgazdapártnak a városi közéletből való távolmaradását rögzítette, annak előzményéről azonban hallgatott. Nem volt sikeres 1947. márciusban az orosz városparancsnok kezdeményezésére összehívott pártközi értekezlet sem. Az 1945 végétől jelentkező állapot 1947 augusztusáig gyakorlatilag változatlanul feszült és problematikus maradt.²¹ Ilyen előzmények után került sor az 1947. augusztus 31-i országgyűlési választásokra, amelynek a korábbihoz képest is bonyolultabb helyi viszonyok között kerültek megrendezésre.

¹ Fekete Dezső 1984: *Húsz év Kiskunhalas krónikájából. (1944. okt. 23.-1964. dec. 31.)* Kiskunhalas Város Tanácsa, Kiskunhalas 1.

² Fekete 1984: 4.

³ Zelei Miklós 2003: *A halasi norma. Nagy Szeder István regényes élete.* Budapest. 8–10.

⁴ Komáromi Attila 1969: Adatok Kiskunhalas felszabadulás utáni történetéhez, különös tekintettel a demokratikus átalakulásért folyó harcokra 1944–1947. *Művelődésügyünk*, 13. 144.

⁵ Bács–Kiskun Megyei Levéltár (Kecskemét)

Kiskunhalasi Nemzeti Bizottság iratai 1965/6510

⁶ Vö. Szabó Róbert 2004: Egy értelmiségi parasztvezér. Nagy Szeder István (1907-1994). In: Szakál Aurél (szerk.): *Halasi Múzeum 2. Emlékkönyv a Thorma János Múzeum 130. évfordulójára*. Kiskunhalas, Thorma János Múzeum-Halasi Múzeum Alapítvány, 242–243.

⁷ Fekete 1984: 15.

⁸ Pest Megyei Levéltár (Budapest)

XXI-1/a Főispáni elnöki iratok 3/1948

⁹ *Kalocsai Kis Újság*, 1947. március 8.

¹⁰ *Halasi Hírek*, 1945. szeptember 6.

¹¹ Bács–Kiskun Megyei Levéltár (Kecskemét)

Városi képviselőtestület 1945. október 23-i jegyzőkönyve.

¹² Nagy Szeder Gyűjtemény, Kiskunhalas

¹³ A Nagy Szeder Gyűjteményben jelenleg nem kutathatók a kispazda politikus által összegyűjtött 1945. évi nemzetgyűlési dokumentumok.

¹⁴ *Halasi Hírek*, 1945. október 31.

¹⁵ Zelei 2003: 67. Nagy Szeder István interjújában a 37. helyre emlékezett, ami minden bizonnyal téves.

¹⁶ Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára (Budapest)

Ván Benjámin iratai C/94. Levelezés 1. 1914–1949.

¹⁷ Vö. Hubai László 2001: *Magyarország XX. századi választási atlasza 1920-2000. I. kötet A választások története és politikai grafikonja*. Napvilág Kiadó, Budapest. 271.

¹⁸ Pest Megyei Levéltár (Budapest)

XXI-1/a Főispáni elnöki iratok 3/1948

¹⁹ Vö. Szabó Róbert 1999: Nagy Szeder István és a Független Kisgazdapárt kapcsolata, 1930–1947. In: Szakál Aurél (szerk.): *Halasi Múzeum. Emlékkönyv a Thorma János Múzeum*

125. évfordulójára. Thorma János Múzeum, Halasi Múzeumalapítvány, Kiskunhalas. 173–174.

²⁰ Pest Megyei Levéltár (Budapest)

XXI-1/a Főispáni elnöki iratok 3/1948

²¹ Pest Megyei Levéltár (Budapest)

XXI 1-b Pest–Pilis–Solt–Kiskun megyei főispánjának iratai. Általános havi jelentések. 1947. január-augusztus.